

Správa o konferencii

Naturalism and Normativity in the Social Sciences

Univerzita Hradec Králové, 10.-12. máj 2012

Porozumieť spoločnosti a človeku nie je možné bez vysvetlenia ľudského konania. Práve preto je problematika konania jednou z hlavných otázok (filozofie) spoločenských vied a zaoberajú sa ňou mnohí filozofi, psychológovia či iní vedci. Ako teda vysvetliť ľudské konanie? Na jednej strane je zrejmé, že človek je živočích. Človek je súčasťou prírody, a preto by mal podliehať v podstate rovnakým prírodným zákonitostiam ako iné objekty skúmané fyzikou či biológiou. Vysvetliť konanie organizmu by teda malo byť možné prostredníctvom odvolania sa na zákony alebo na príčiny. Na druhej strane je neodškriepiteľné, že človek je tiež súčasťou spoločenskej reality, ktorú si sám tvorí a v ktorej platia zvyklosti, normy či pravidlá. Zdá sa preto, že človek nie je len organizmus slepo nasledujúci prírodné zákonitosti ale je aj subjekt, ktorý niečo chce, zamýšľa, sleduje určité ciele a rešpektuje či porušuje pravidlá. Ak sa na ľudské konanie pozrieme druhou optikou, vyzerá to tak, že relevantnejšie vysvetlenie poskytnie uvádzanie aktérových motívov, presvedčení a pravidiel príslušnej komunity.

Vyzerá to teda, že na človeka možno nazerať ako na súčasť prírody ale tiež ako na normatívnu bytosť, t. j. ako na racionálnu bytosť, ktorá má svoje dôvody a rešpektuje spoločenské normy. Ktorý z týchto pohľadov na človeka je správny? Musíme si vybrať iba jeden alebo sa navzájom dopĺňajú? Ide tu vôbec o dva rôzne pohľady? Na každú z týchto otázok existujú rôzne odpovede. Niektorí autori sa domnievajú, že človeka treba skúmať v podstate rovnako ako iné súčasti prírody, a preto sa v spoločenských vedách treba snažiť o kauzálne vysvetlenia. Naopak, oponenti takéhoto naturalizmu zdôrazňujú, že človek je špecifický objekt výskumu. Podľa nich pri ľudskom konaní nemožno zabúdať na aktérovu racionalitu, hodnoty, spoločenské normy, pravidlá, vo všeobecnosti na normatívnosť. Niektorí zástancovia prvej alebo druhej z uvedených pozícií poukazujú na výlučnosť ich stanoviska, nájdu sa však aj autori, podľa ktorých naturalizmus normatívnosť automaticky nevyklučuje. Niektorí dokonca tvrdia, že prítomnosť noriem možno vhodne zakomponovať do naturalistického obrazu o človeku.

Práve vzťah naturalizmu a normatívnosti ako aj súvisiace otázky, ako napr. čo máme chápať pod normatívnosťou, ako vysvetľovať ľudské konanie a pod. boli hlavnou témou konferencie *Naturalism and Normativity in the Social Sciences*, ktorá sa v dňoch 10. až 12. mája 2012 uskutočnila na Katedre filozofie na Univerzite v Hradci

Králové. Organizátorom sa podarilo prilákať zaujímavých filozofov, z ktorých niektorí dokonca spoluurčujú súčasnú debatu o vzťahu naturalizmu a normatívnosti. S pozvanými prednáškami postupne vystúpili Joseph Rouse (Wesleyan University), Stephen Turner (University of South Florida), Julie Zahle (University of Copenhagen), Paul Roth (University of California, Santa Cruz) a Mark Risjord (Emory University).

Vychádzajúc z prednesených príspevkov a diskusií možno s istým zjednodušením povedať, že behom konferencie sa prezentovali aspoň tri skupiny názorov. Niektorí účastníci (napr. J. Rouse, J. Peregrin, M. Okrent) poukazovali na potrebu až nevyhnutnosť venovať sa normatívnosti. Zaujímavé pritom bolo sledovať ich snahu kombinovať toto stanovisko s naturalistickým prístupom. Napríklad Rouse zdôraznil, že normatívnosť sa treba snažiť pochopiť z vedy samej. Podľa neho je totiž súčasťou interakcií v prostredí, a preto sa treba zamerať na niky, v ktorých sa tvorí. Peregrin zase poukázal na skutočnosť, že aktivita človeka je do veľkej miery určovaná pravidlami. Evidentné je to v situáciách ako hranie futbalu alebo šachu, ale neobmedzuje sa to len na činnosti s explicitne stanovenými pravidlami.

Skupina oponentov naopak vyjadrila pochybnosti o tom, či je vôbec reč o normatívnosti pri ľudskom konaní, a to hlavne v naturalistickom rámci, zmysluplná. Turner najskôr predstavil vyjadrenia tzv. fundamentalistov, ktorí hovoria o normách a pravidlách, akoby boli súčasťou reality a pôsobili nejakou silou na konanie človeka. Následne kritizoval ich vyjadrenia o nutnosti odvolávať sa na normatívnosť. Roth sa vo svojom polemickom vystúpení zameril hlavne na názory Rousa a snažil sa identifikovať, kde pramení rozdiel v ich pohľadoch a čo zmysluplné vôbec môžu priniesť odkazy na normy a pravidlá. Podľa Rotha je jedným z dôležitých bodov fakt, že priaznivci normatívnosti sa odvolávajú na niečo vopred dané, na niečo, čo zastaví regres v interpretácii, t. j. na niečo, čo rozhodne, či je výklad pravidla a konanie, ktoré sa ním riadi správne alebo nesprávne. Podľa neho je však takáto „danosť“ ilúziou, pretože naša interpretácia i konanie sú holistickou a pragmatickou záležitosťou. Pochopiť pravidlo a konať podľa neho totiž neznamená nasledovať niečo fixné, neznamená to oprieť sa o nejaký fundament. Ide tu skôr o schopnosť pokračovať a svojím ďalším krokom spolutvoriť našu prax.

Prednášajúci z „tretej skupiny“ sa buď otvorene nepriklonili ani k zástancam ani ku skeptikom ohľadom normatívnosti alebo sa tejto téme dotkli iným, niekedy len okrajovým spôsobom. Napríklad M. Risjord upozornil, že hoci je normatívnosť v spoločenských vedách potrebná, jej konkrétnu úlohu treba opätovne preskúmať. Za týmto účelom je podľa neho nevyhnutné nanovo premyslieť pojem konania. Klasický pohľad na konanie – čin je výsledok aktérových motívov a presvedčení – je totiž nevyhovujúci. Podľa Risjorda aktér nie je izolovaná bytosť, ktorá sa riadi čisto racionálnym kalkulom a robí len to, o čom vopred rozvažuje. Aktér je situovaný v nejakom prostredí, a preto jeho nový model konania (ecological attunement model) zohľadňuje úlohu improvizácie, možností prostredia a meta-kognície. J. Zahle sa vo svojom príspevku len nepriamo dotkla otázky noriem. Zamerala sa hlavne na spor medzi metodologickým naturalizmom a antinaturalizmom. Podľa prvého stanoviska sa v spoločenských vedách používajú v podstate rovnaké metódy ako v prírodných vedách,

zatial' čo podľa druhého prúdu je nutné človeka a spoločnosť skúmať špecifickými metódami, napr. pomocou empatie. Zahle sa na príklade participujúceho pozorovateľa (napr. antropológa skúmajúceho normy nejakého kmeňa) snažila ukázať, že takýto výskum sa nemusí opierať o postupy *sui generis*, ktoré by hovorili v prospech metodologického antinaturalizmu.

Ďalší prezentujúci sa venovali rôznorodým otázkam normatívnosti, konania, naturalizmu či metodológie spoločenských vied. Regina Rini sa bližšie pozrela na piliere morálky, Akos Sivado sa zamyslel nad niektorými metodologickými prístupmi k sociálnym vedám a Neil Sinhababu sa zase inšpiroval diskusiou z oblasti filozofie mysle, aby argumentoval v prospech redukcionizmu v oblasti etiky. Kestas Kirtiklis poukázal na dôležitosť tzv. kritického sociálneho výskumu, ktorý by mohol byť využiteľný pri emancipácii menšín. Vojtěch Kolman predložil koncepciu jazyka hudby voľne inšpirovanú inferencialistickým prístupom Roberta Brandoma, ktorý však bol primárne orientovaný na jazyk ako diskurzívny fenomén. Ondřej Švec vo svojom príspevku rozoberal vzťah normálnosti a normatívnosti u Georgesa Canguilhema a Michela Foucalta. H. A. Nethery sa snažil preskúmať, čím môže byť fenomenologický prístup užitočný v spoločenských vedách. Martin Ďurďovič predstavil, akú podobu má klasický metodologický spor medzi priaznivcami explanácie a porozumenia na pôde sociológie. Martin Paleček sa venoval normám a ich všadeprítomnosti a úlohe v kultúre. V záverečnom príspevku konferencie Till Grüne Yanoff analyzoval problém tzv. negatívnej performatívnosti a argumentoval, že explanačné rámce sociálnych vied (ako je napr. ekonómia) si vystačia s modelmi ako určitými idealizáciami – ako je to bežné i v iných vedeckých oblastiach – a nepotrebujú predpokladať neredukovateľnú normatívnosť.

Organizátori pripravili výbornú konferenciu. Vybrali kontroverznú tému, pozvali zaujímavých prednášajúcich a vytvorili príjemnú atmosféru v konferenčných priestoroch i mimo nich. Škoda, že ani vystúpenia popredných odborníkov na tému normatívnosti a zaujímavých filozofov spoločenských vied zo sveta neprilákali do Hradca viac záujemcov.

Eugen Zelenák

Filozofická fakulta
Katolícka univerzita v Ružomberku
Hrabovská cesta 1, 034 01 Ružomberok
eugen.zelenak@ku.sk